

1.

КАПІТАН ПОВІДОМИВ ПРО ПРИЗЕМЛЕННЯ. Я відчув, як насувається паніка. Затягнув ремінь, заплющив очі й заскреготів зубами. Не хотів дивитися крізь вікно. Я знав, що ми саме пролітаємо над архіпелагом – морем, у якому я останнього разу купався ще хлопчаком, двадцять п'ять років тому, коли війна вже починалася в безпосередній близькості, у самому тилу. У мене на колінах лежав рукопис роману «W» – кілька розділів, записи і фрагменти, написані за розповідями Вальтера Стіклера. Нещодавно його знайшли мертвим, зі зрешеченим тілом, у водах піді мною. Я не очікував, що мене запросять на Острів. Не сподівався на повернення.

Його труп, який, можливо, багато днів пролежав у якійсь підводній печері, нарешті випливав, розкладений, перед очима переляканих рибалок. Ніхто й не повідомляв про зникнення. Та й хто би помітив? Вальтер жив усамітнено, один серед Острова. Придбання будинку в Далмації наприкінці дев'яностих було не вибриком підстаркуватого чоловіка з Заходу, спраглою жаркого та дешевого сонця. Ні. Я знав – можливо, єдиний, – чому він вибрав саме цей Острів.

Із кожним метром, із яким ми наближалися до землі, у голові зринали спогади з життя, що зникло, – дитинства, що раптово скінчилося без можливості перемовин, зволікань чи прощання. Воно залишилося захованим у пам'яті, зламаним, спотвореним пізнішими подіями. Повернулися спогади навіть про все те, що, як мені

чотирнадцятилітньому уявлялося, життя ще береже для мене; що час мені, без сумніву, дає належне – час, який можна було чітко передбачити з точки, на якій нічого не вказувало на те, що невдовзі зникне все, що творило вчорашній світ. Зараз проглядається цей краєвид, завжди однаковий, недоторканий тим, що люди в ньому вчинили. Невинний і такий близький, що з мене починають прориватися далматинські слова, якими я з легкістю орудував колись, у дитячій утопії, що її творив архіпелаг із усіма тими кручами, островами, каналами, укріпленнями й затоками.

Мені здавалося, що я провалююся, як і сам літак, який стрімко втрачав висоту, у все те, що я навмисно залишив позаду, вважаючи, що заслуговую на життя без втрат, на життя, на яке ті втрати не впливатимуть, на життя, яке сам побудую, не дозволяючи іншим кроїти його. І думав, що мені вдалося. Навіть нечасто згадував. Інколи виволікав із пам'яті якусь деталь або вона сама спливала, невідомо чим прикликана. Усе інше здавалося назавжди затонулим. Це дало мені можливість жити на землі новим життям, з новою мовою, на новій батьківщині. Я думав, що в Парижі знайшов дім, не той дім, який для нас приготували інші, а дім, який ми самі обираємо, проєкт, що його самі складаємо і власноруч будуємо. Цей дім мав особливий захист від корозивного ефекту спогадів. І до недавня, до зустрічі з Вальтером Стіклером, здавалося, що так і залишиться.

За час війни я біженцем виїхав із Сараєва в Загреб, до родини. Потому подався вчитися до Франції, після того вже не повертався. Закінчив навчання, видав короткий роман, який залишився непоміченим, час до часу кохав і вірив, що бодай тимчасово кохали мене. Захистив дисертацію з політології і почав працювати фахівцем із

лівих ідеологій та суспільних рухів при Національному центрі наукових досліджень. Ба більше, я й сам належав до лівих організацій, ходив на демонстрації і планував акції протесту, був упорядником часопису й інколи з товаришами писав та друкував памфлети, закликаючи до повстання. Але з того дня, як Вальтер Стіклер непрохано ввійшов у цей дім, я вже не міг його прогнати. Вальтерові оповіді відсунули вбік політичні акції тієї весни 2016 року в Парижі. Можливо, і тому, що, як порівняти з Вальтеровим життям, вони здавалися неістотними й неефективними. Чи, можливо, тому, що минуле схопило мене за петельки і я раптом уже був не тут, не зараз і не тепер.

Ким був Вальтер Стіклер? Навіть ті, хто його не знав із сімдесятих і вісімдесятих років минулого століття, коли на хвилі медійного зацікавлення *новими філософами* він показав себе гострим критиком комуністичної ідеології і тодішніх режимів реального соціалізму, імовірно, чули про нього, коли в листопаді 2015 року Вальтера викрали і згодом завдяки неперевершеній поліційній операції знайшли живого в підвалі будинку, зруйнованого вибухом. Режисуру викрадення приписали колись відомому лівому терористу Володимирі, який, за свідченнями врятованого Стіклера, викрав його, тримав замкненого в підвалі, а тоді, загнаний у кут, активував велику кількість вибухівки.

Викрадення Вальтера Стіклера було першою терористичною акцією, яку Володимир організував після початку вісімдесятих. Попри його відхід від справ, експерти з питань безпеки, колишні працівники таємних служб і журналісти, захоплені революційним терором, твердили, що Володимир ніколи не переставав діяти, що саме він або хтось, дуже подібний до нього, був натхненником

і організатором багатьох радикальних груп, що буяли на початку століття. Стверджували також, що він був таємним гостем латиноамериканських лівих урядів, особливо братів Кастро й Хосе Мухіки, та й бразильського президента Лули, і що саме він разом із субкоманданте Маркосом підняв сапатистське повстання 1994 року. Ширилися чутки, що його вплив на Маркоса був настільки великим, що саме Володимир писав йому популярні промови. Однак після легендарних акцій у Західній Європі в період безпосередньо після *шістдесят восьмого* і протягом сімдесятих, із чим погодилася вся преса – починаючи від консервативної, продовжуючи ліберальною і закінчуючи прогресивною, – факт викрадення інтелектуала можна було би спокійно назвати акцією відчаю людини, яка перебуває в повній дисгармонії з духом нових часів.

Тими днями мас-медіа використали нагоду, аби написати про коротку пам'ять громадськості і про недостатньо розвинуте усвідомлення згубності лівого тероризму й психопатології його учасників, а все через obsesію ісламістськими фундаменталістами, яких, як стверджували й деякі підстаркуваті *нові філософи*, з лівими пов'язує схильність до *тоталітаризму* й ненависть до західних ліберальних цінностей. Викрадення Вальтера Стіклера було потрактоване і як можлива нова небезпечна стратегія: цілеспрямовані ліквідації чи викрадення не лише очільників чи великих капіталістів, але й інтелектуалів, на їхню думку, створили й підтримують гегемонію панівної ідеології. Фінансова криза, що почалася восени 2008 року, розхитала капіталістичний устрій, але не зруйнувала його. Треба завдати удару прямо в голови – так тлумачили мотиви нових радикалів. Після чудотворного визволення Вальтера Стіклера й остаточного зникнення Володимира в полум'ї будівлі, начиненої динамітом,

багато хто самовпевнено висноував, що все це безумне насильство, якому піддаються демократії з периферій політичного спектру, просто не має майбутнього.

З Вальтером Стіклером я познайомився на початку квітня 2016 року. Вночі 31 березня група активістів вирішила спинити календар і провести ніч на площі Республіки. *Nuit debout!*¹ Почалася довга ніч на ногах, а реформований календар повідомляв про 32 березня, 33, 34... Громадські ради, концерти, графіті, імпровізована бібліотека, дискусії, публічні виступи, шановані особистості, неминучі сутички... Невдовзі запанувала атмосфера карнавалу з трубами, бубнами, піснями про боротьбу, свободу і звиягу пригноблених – їх ми колись здобули і здобудемо ще, переживши невдачі та смерті. Домовленість у ці дні завжди була однаковою: увечері на площі Республіки, поблизу якої, на вулиці дю Шато д'О, я мешкав.

Я зустрічав там широке коло людей, яких ми називаємо друзями, – мішанку з неугодних художників, талановитих чи не дуже, музикантів, журналістів, докторантів, інтернаціональних відвідувачів, які перебували на добрих американських стипендіях, перспективних кустосинь, нужденних офіціантів, бойовиків різних асоціацій, легальних та нелегальних мігрантів, різноманітних фрилансерів, синів і доньок правлячих політиків та екстатичних активістів найновішої радикальної лівої партії. Ми виступали під чорно-червоними прапорами анархістських профспілок із зображенням наїжаченої чорної кішки, продовжували спілкуватися з різними комуністичними фракціями, пробивалися крізь пропалестинські групи аж до неминучих зустрічей із розчарованими

---

1 (фр.) Нічне стояння! – Тут і далі: прим. перекл.

представниками численних профспілок, соціалістів чи зелених, а були тут і ліві католики, феміністки, борці антирасистських груп і змороної через вік її членів Ліги з прав людини.

Саме це було однією з тих речей, які, на мою думку, робили Париж *домом*, ота готовність людей вийти на вулиці, їхня рішучість, а часто й наївність, ентузіазм політичних дискусій на нескінченних вечорах, навіть якщо ці дискусії були поверховими, уся та пристрасть, що вкладається в дебати за столами кав'ярень, в університеті, у метро. Можливість щодня зустріти когось, кого нестатки, мрії чи кохання привели в це місто. У мене було відчуття, що я серед своїх і що тут, у Парижі, моє минуле не може бути важливішим за сьогоднішнє й не може його визначати, що я уникнув прокляття географії своїм рішенням залишитися тут. Париж допоміг мені стати кимось ближчим до того, ким, як я вважав, я був. Я створив своє життя. Сам народився.

Одного з таких вечорів я домовився про зустріч із членами редакції часопису, аби обговорити акції, якими ми посприяємо зростанню руху. В наше улюблене бістро я прийшов дещо раніше. Не мусив говорити, чого бажаю, оскільки офіціант Момо вже приніс мені келих вина. Я насолоджувався тим коротким передихом від світу, чекаючи прибуття друзів, оточений гомоном голосів і дзеленчанням скла, даючи очам перепочинок від прискорених подій на вулиці, якою багато юнаків та дівчат ішло в напрямку площі Республіки.

– І я був таким, як ви, – почув я когось, хто саме сів на сусідній барний стілець. Було незрозуміло, кого стосуються його слова. Я на мить обернувся, але не хотів занадто багато уваги приділяти тому чоловікові, якому,

мені здавалося, далеко за шістдесят. Але він повторив: – Так, саме таким, як і ви, молодий чоловіче.

– Пардон, – сказав я, – ви до мене звертаєтесь?

– Так, саме до вас, – відповів він, дивлячись пронизливо. – Саме до вас.

Я подумав, що це якийсь п'яничка чи дивак, який лише чекав нагоди, аби з кимось поговорити. Я відвернувся, сподіваючись, що він піде геть. Уже зіпсував мені насолоду від самоти. Я вийняв мобільний телефон як чіткий знак того, що між нами не буде спілкування.

– Так, я був таким, як і ви, тоді, ще перед *шістдесят восьмим*, у Травні, та й дещо пізніше. Il est interdire d'interdire... Vivre au présent... Soyez réaliste, demandez l'impossible...¹ – іронічно промовляв він гасла шістдесят восьмого року, – або, скажімо, те чудове дієвідмінювання, яке кожному іноземцю на кшталт вас могло би бути корисним на перших уроках із французької. Як же воно було... je participe, tu participes, il participe, nous participons, vous participez – ils profitent!²

Він голосно засміявся. Тепер я думав, що маю справу таки з божевільним, який насолоджується провокуванням у кав'ярнях. Не знаю, чи то йому вдалося втягнути мене в ту розмову своїм іронізуванням, чи підкреслюванням того, що я іноземець (той *charmant petit accent*³ усе ж завжди якось було чути, хоч я й вимовив лише кілька слів).

– А тоді ви збагнули, що це лише стадія дозрівання, – відповів я грубо на занадто знайомий цинізм колишніх

---

1 (фр.) Заборонено забороняти... Живи сьогоднішнім... Будь реалістом, проси неможливого...

2 (фр.) Я беру участь, ти береш участь, він бере участь, ми беремо участь, ви берете участь – вони наживаються!

3 (фр.) Маленький симпатичний акцент.